

Tien jaar later: broze stabiliteit en systemische blootstelling bij banken in België

Auteur: Frank Vanaerschot

**Met medewerking van: Yelter Bollen, Sébastien Mortier
en Julien Van de Steen**

Zijn de banken vandaag veilig? Voor 2007 zouden weinigen er bij stil gestaan hebben. Tien jaar na de val van Lehman Brothers is de stabiliteit van banken echter een van de belangrijkste economische en politieke parameters geworden.

We zoeken een antwoord op deze vraag door naar de balansen van een selectie van verschillende types banken van de banken in België te kijken. Een combinatie van de spelers die de sector in ons land domineren (BNP Paribas, ING, KBC en Belfius), een systemische wereldbank met een beperkte aanwezigheid in België (Deutsche Bank) en enkele kleinere banken in ons land (Argenta, Van Lanschot, Triodos, vdk).

We hebben **vier indicatoren**ⁱ gekozen om na te gaan hoe groot de impact van deze banken is en hoe stressbestendig ze zijn. Omdat de bankencrisis geen rekening hield met landsgrenzen, kijken we niet naar de Belgische filialen van de internationale banken maar steeds naar de bankengroep (moederbedrijf).

Nog steeds Too big to fail

In 2008 waren heel wat banken 'too big to fail': hun balans was dermate opgeblazen dat deze bankreuzen overheden en de rest van de economie dreigden mee te sleuren in hun val. Daarom kijken we hoe groot de banken zijn in verhouding tot de economie (uitgedrukt in Bruno Nationaal Product, BNP) van het land waar ze hun hoofdzetel hebben.

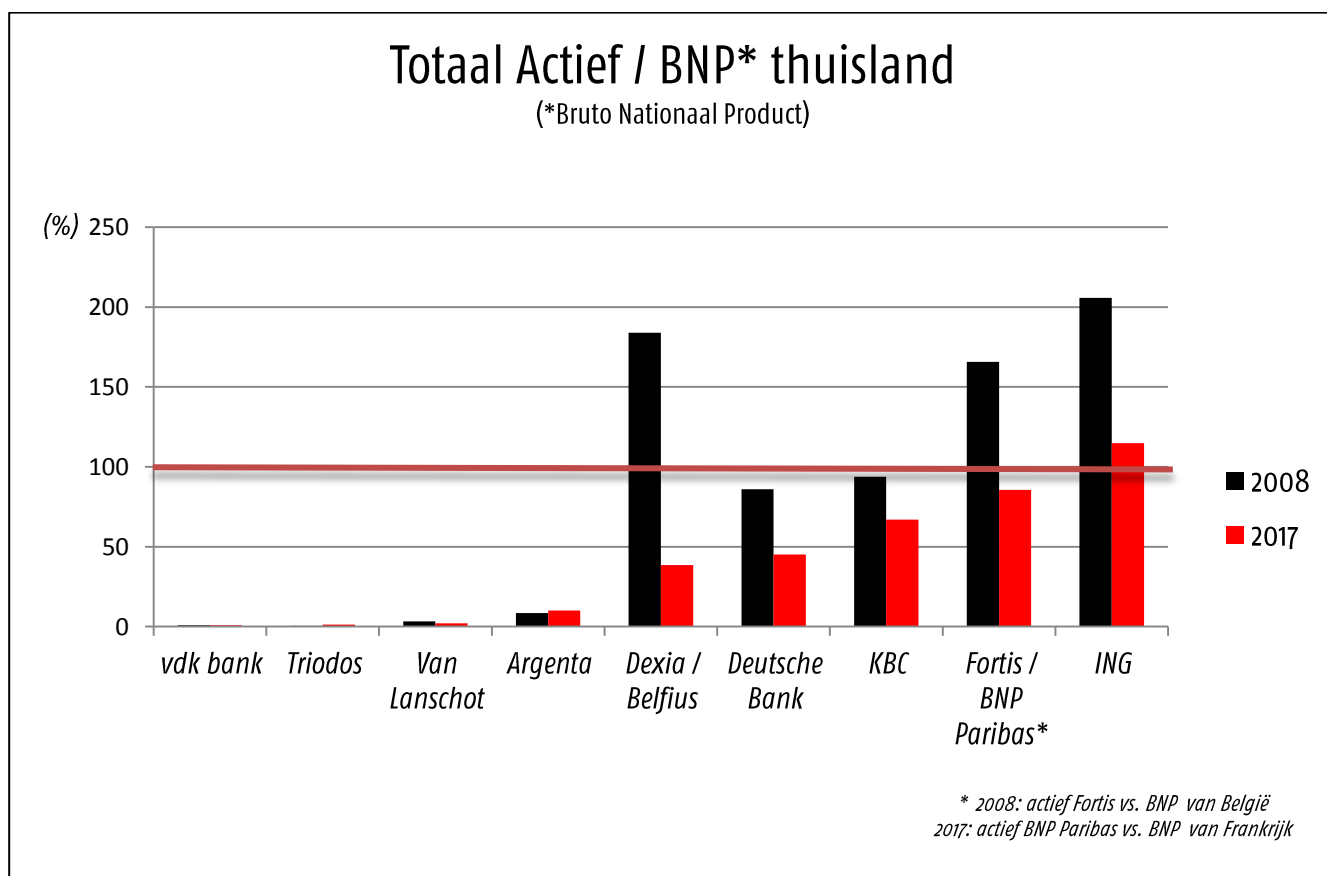
In 2008 was elke grootbank individueel even groot als het BNP van hun thuisland of voor de helft groter en in het geval van ING zelfs dubbel zo groot. In 2017 is deze verhouding sterk gedaald. Dit wil echter niet zomaar zeggen dat deze banken niet langer 'too big to fail' zijn. Het enige bankfaillissement dat België sinds de crisis het hoofd moest bieden betrof een bijzonder kleine speler, Optima. Hoewel er een immense schandaalsfeer hing rond deze bank, kon ze failliet gaan zonder systemische impact.

Door haar geringe grootte (860 miljoen euro in 2013)ⁱⁱ was dit bankroet echter weinig leerzaam voor het Belgische banksysteem in haar geheel: de activa van Belfius en KBC zijn nog steeds respectievelijk 40% en 60% waard van alles wat België in een jaar aan goederen en diensten produceert. Het is zeer de vraag of we deze banken failliet zouden kunnen laten gaan zonder de rest van de economie te ontwrichten. Sommige banken zijn bovendien niet gekrompen, maar juist nog groter geworden dan voor de crisis. Fortis had in 2008 een balans van bijna 600 miljard euro, na de overname door BNP Paribas maakt ze deel uit van een groep van 2000 miljard euro.

Anderzijds ligt een belangrijk deel van de risico's bij buitenlandse overheden. Door de overname van Fortis door het Franse BNP Paribas, zijn de twee grootste in België aanwezige banken vandaag filialen van internationale groepen wier hoofdzetel in onze buurlanden ligt. Het verlies van controle over zo'n groot deel van de Belgische financiële sector mag niet onderschat worden. De verantwoordelijkheid voor en de invloed op deze banken liggen namelijk niet (langer) bij de Belgische overheid. Het

toezicht op de grootbanken met hoofdzetel in België, KBC en Belfius, is inmiddels ook naar het Europees niveau verhuisd aangezien ze als te groot beschouwd worden om enkel op nationaal niveau te controleren.

Dat neemt niet weg dat de Belgische economie (en onrechtstreeks de Belgische overheden) nog steeds intens vervlochten is met financiële mastodonten. BNP Paribas, ING en Deutsche Bank, worden door het Financial Stability Board van de G20 bestempeld als 'systemische banken', omdat hun wedervaren een impact heeft op het globale financiële systeem.ⁱⁱⁱ Het idee om banken op te breken in behapbare stukken werd door de crisisbestrijders naar de prullenmand verwezen. Het voorstel om een duidelijk onderscheid te maken tussen spaar - en investeringsbanken zodat spaargeld niet blootgesteld zou zijn aan de meer risicovolle activiteiten van investeringsbanken zou hetzelfde lot ondergaan. Anno 2018 zitten we daarom nog steeds met banken die too big to fail zijn.

Dit maakte onze volgende vraag belangrijk: hoe stabiel zijn deze banken vandaag?

Is de buffer groot genoeg?

In 2008 hadden heel wat grootbanken slechts 2 procent, Dexia zelfs minder dan 1 procent, eigen vermogen op hun totaal actief. Deze wanverhouding stelde hen in staat

om gemaakte winsten te verdelen onder een kleine groep aandeelhouders. De keerzijde van deze geconcentreerde winst was echter instabiliteit: grootbanken hadden veel te weinig eigen vermogen om hun verliezen op te vangen, waardoor deze tijdens de crisis gered moesten worden met belastinggeld.

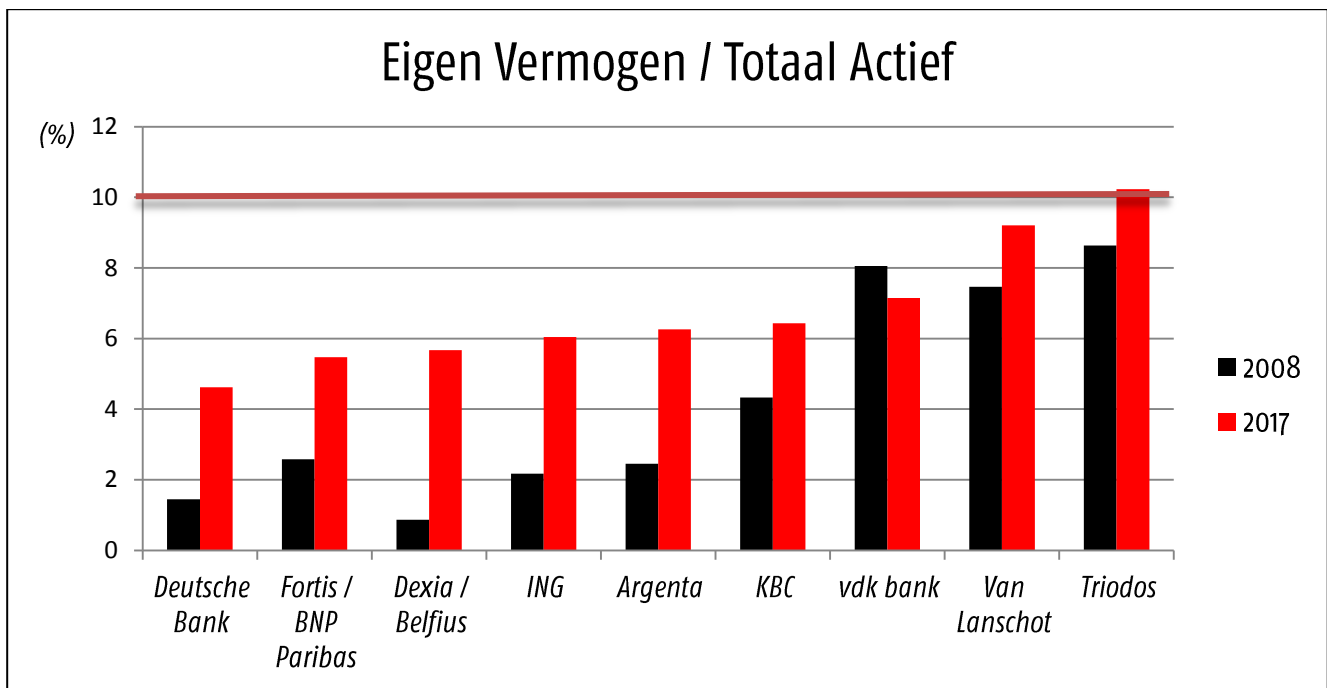
In Europa ging in totaal 1600 miljard euro naar het redden van banken, in België 32,5 miljard euro. Dat is twee procent van het totale Europese bedrag, wat overeenstemt met het feit dat de Belgische economie in 2008 iets meer dan twee procent van de Europese economie bedroeg. Bovendien moeten we bij het kijken naar de reddingsfactuur ook in het achterhoofd houden dat we Fortis niet zelf gered hebben maar de bank door BNP Paribas hebben laten overnemen omdat men België niet in staat achtte om Fortis zelf te redden.

Enkele jaren later zijn de kapitaalregels op internationaal niveau aangepast (de zgn. Basel III regels). Deze regels hebben echter slechts een indirecte impact op de verhouding tussen het eigen vermogen en de totale balans van de bank (de 'hefboom'). De Basel regels hangen immers gewichten aan verschillende soorten leningen, en andere financiële producten die banken op hun balans hebben staan, naargelang hoe risicovol deze geacht worden (risicoweging). Banken hebben bovendien de mogelijkheid om zelf deels de risicoweging van de leningen en andere financiële producten op hun balans te bepalen. Dit leidt ertoe dat het regelgevend eigen vermogen (TIER 1 kapitaal) veel hoger is dan de echte hefboom van de banken.

Als we naar de evolutie van die hefboom kijken, zien we dat de too big to fail banken vandaag twee maal zo veel eigen vermogen hebben dan in 2008. De vraag blijft echter of deze verhoogde buffer voldoende is om een crisis van formaat aan te kunnen. De eurocrisis zorgde er in de periode 2010-2012 voor dat een aantal lidstaten moeilijkheden hadden om hun overheidsschulden te financieren. De Europese banken die een groot deel van de Europese publieke schuld op hun balans hadden staan, niet genoeg kapitaal hadden om de verliezen die gepaard zouden gaan met een broodnodige herstructurering van deze schulden te kunnen absorberen.

Wat wel duidelijk is: de kleinste banken hebben duidelijk meer eigen vermogen dan de grootbanken. De oproep van heel wat specialisten om het eigen vermogen van banken te verhogen tot 10 procent van de balans of meer^{iv}, werd duidelijk genegeerd. Het too big to fail bankenmodel werd op vraag van de bankenlobby in stand gehouden. Maar zelfs onder de beleidsmakers en regulatoren die voorstander zijn van het too big to fail model, woeden er tien jaar na datum nog steeds hevige discussies over of de buffer al dan niet toereikend is.

Soms wordt er in de discussies over het eigen vermogen regelrecht een loopje genomen met de realiteit. De CEO van Belfius zei onlangs op de radio dat Belfius een van de best gekapitaliseerde banken in Europa is.^v Belfius zit niet eens in de top vijf van onze selectie. Grootbanken die vaak even groot zijn als hun nationale economie, maar slechts een vijftal procent eigen vermogen hebben, geven alleszins weinig redenen voor belastingbetalers om op hun twee oren te slapen.

Zonder vertrouwen van de financiële markten kan het snel gaan

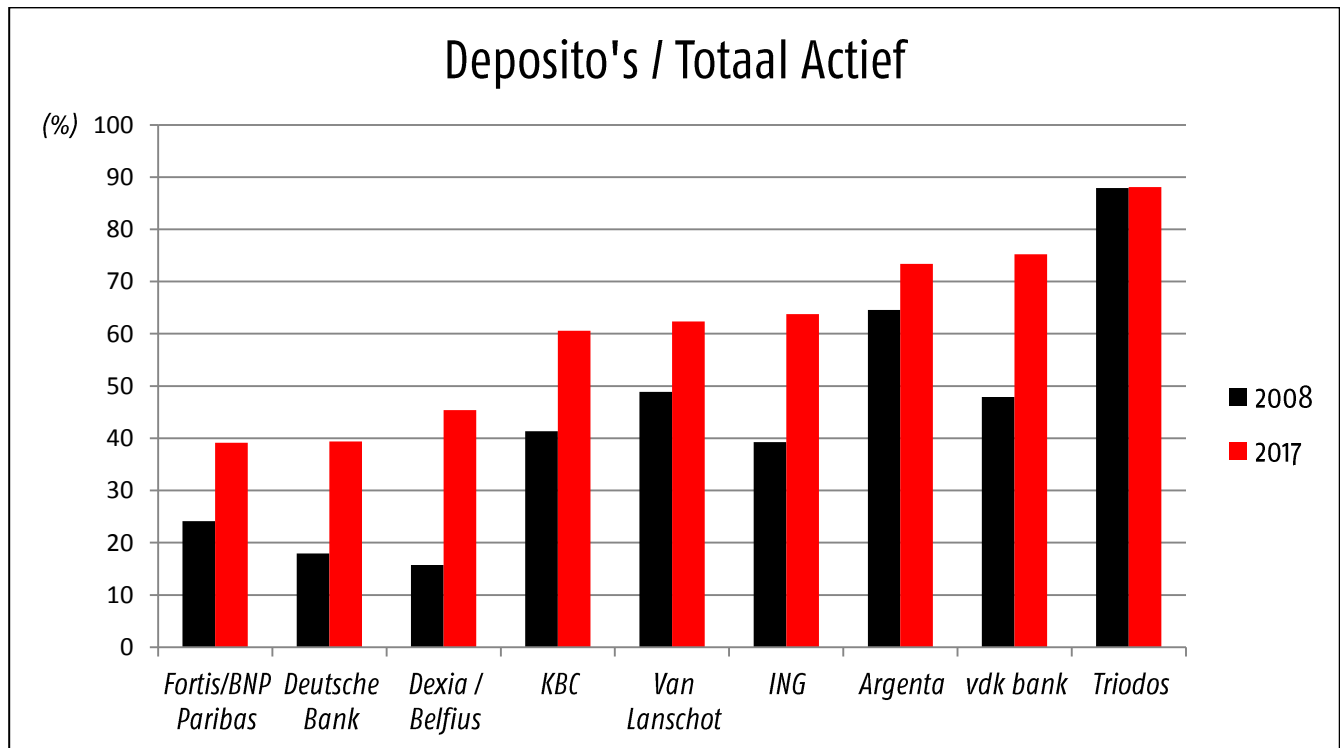
Dankzij goedkope korte termijn leningen die de banken aan elkaar gaven konden banken in de aanloop naar de crisis hun balansen zeer snel en erg winstgevend laten groeien. Het belang van deze financieringsbron maakte hen echter afhankelijk van de constante welwillendheid van andere banken en investeerders. Toen banken en investeerders zich van elkaar begonnen af te vragen in welke mate de andere(n) blootgesteld was aan de Amerikaanse huizenmarkt, smolt het vertrouwen weg en droogde het onderlinge krediet op.

Nog voor de bankreddingen door overheden met belastinggeld, kwamen centrale banken daarom massaal tussen om duizenden miljarden aan korte termijnkredieten te verstrekken. Een weinig gekend verhaal is de mate waarin de Amerikaanse Federal Reserve ook insprong om Europese banken van liquiditeiten (in dollar) te voorzien. Europese banken hadden namelijk massaal dollars geleend om mee te kunnen graven in de goudmijn die de Amerikaanse *subprime* huizenmarkt oorspronkelijk leek te zijn.

De Europese Centrale Bank had onvoldoende dollarreserves om de Europese banken bij te springen. De Federal Reserve verstreekte indirecte liquiditeiten door een kredietlijn van 8.000 miljard dollar te voorzien aan de ECB. Daarnaast injecteerde ze ook korte termijnkredieten rechtstreeks aan Fortis (147 miljard dollar), Dexia (186 miljard dollar), BNP Paribas (261 miljard dollar) en Deutsche Bank (455 miljard dollar).^{vi}

Deze cijfers (zeker gezien de hefboom waarover banken beschikken) wijzen er op hoe risicovol Europese banken te werk gingen en welke centrale rol ze speelden in de crisis van 2008. De problemen van Fortis voorstellen alsof de "*bank misleid werd door de Amerikanen*", zoals toenmalig hoofd risicobeheer Karel De Boeck in het programma 'De

Val' op Canvas deed, is een erg onverantwoordelijke negering van de risico's en instabiliteit die de bank door haar eigen strategie veroorzaakt had.^{vii}

De Basel III richtlijnen voorzien ook in regels om banken beter tegen liquiditeitsproblemen te beschermen. Volgens de NGO Finance Watch zijn deze nieuwe strengere regels op zich positief. Maar ze waarschuwen dat er heel wat onenigheid is over welke soort financiering als stabiel beschouwd kan worden.^{viii} Het liquiditeitsprobleem kan bovendien niet opgelost worden als banken nog steeds weinig eigen vermogen hebben. Investeerders zullen namelijk argwanend zijn om geld te lenen als ze weten dat de bank slechts een kleine buffer heeft om eventuele verliezen op te vangen.

Sinds de crisis zijn de deposito's bij alle banken een groter deel gaan uitmaken van de financiering van hun balans. In 2008 werd bij de grootbanken tussen de 20 en de 40 procent van de balans gefinancierd door deposito's. Dit is de meest stabiele vorm van financiering. In 2017 zien we het belang van deposito's toenemen naar tussen de 40 en de 60 procent. Op Triodos na, scoren de kleine banken niet afgelijnd beter dan de grootbanken. Dit is een positieve evolutie, maar banken zijn nog steeds gevoelig voor liquiditeitsproblemen als het vertrouwen op de markten aangetast is. De adembenemende schaal van de interventie van centrale banken die nodig was in 2008 om de liquiditeitsproblemen van banken op te vangen moet ons eraan doen herinneren hoe zwaar de gevolgen van een onstabiele financiering kunnen zijn. Wat ons leidt tot onze laatste vraag: zijn er vandaag nog steeds belangrijke risico's op grote verliezen bij de banken?

Noch banken, noch Nationale Bank hebben duidelijk beeld over risico's derivaten (dixit NBB)

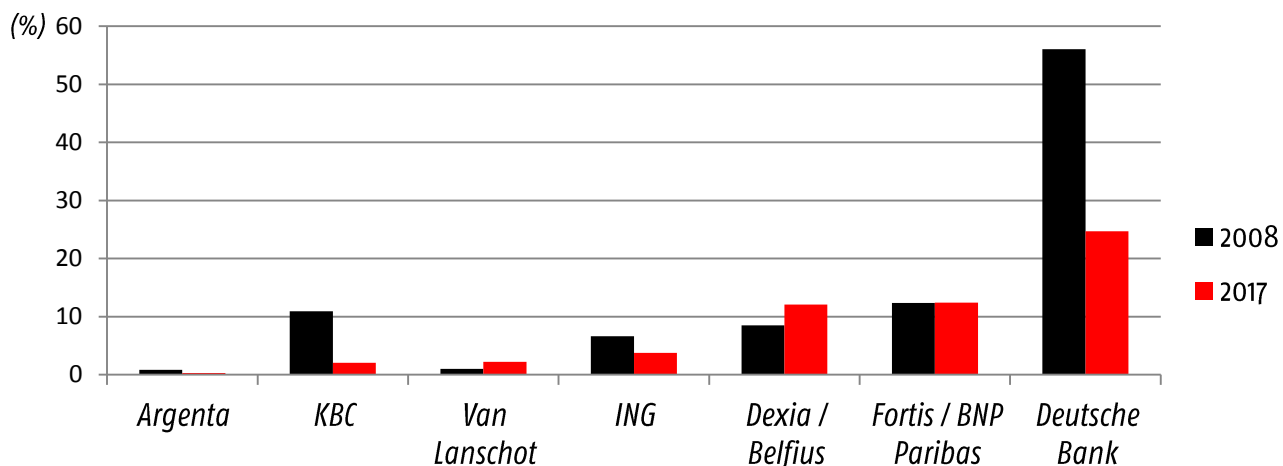
Er zijn verschillende oorzaken die voor verliezen bij banken kunnen zorgen. Een probleem dat zich vandaag nog steeds bij heel wat Europese banken stelt is dat er heel wat leningen gebrekkig of niet meer terugbetaald worden. Daar gaan we hier niet op in. We kijken hier naar de derivaten die de banken op hun balans hebben staan omdat ze de kracht en de reikwijdte van de crisis in 2008 sterk vergroot hebben. In heel wat complexe financiële producten werden derivaten gebruikt om risico's verbonden aan die producten te verplaatsen naar andere tegenpartijen. De bedoeling was om risico's meer te verspreiden, maar deze derivaten zorgden er ook voor dat problemen in een bepaald segment van de economie (bijvoorbeeld de huizenmarkt) ook op andere plaatsen voor verliezen zorgde. De besmetting die via derivaten naar de verschillende delen van het financieel systeem ging speelden een belangrijke rol om van de Amerikaanse vastgoedcrisis een globale financiële crisis te maken.

In mei 2018 werd een rapport van de nationale bank^{ix} gepubliceerd dat kijkt naar de derivaten bij banken in België. Het rapport komt tot de conclusie dat banken in België ook nu nog heel wat derivaten gebruiken. De nationale bank geeft ook aan dat niet alleen het management van de banken, maar ook zij zelf als toezichthouder, niet altijd een goed zicht hebben op de risico's die gepaard gaan met de derivaten die de banken op hun balans hebben staan.

We kijken hier op twee manieren naar derivaten. Ten eerste door naar hun positieve marktwaarde van de derivaten te kijken in verhouding tot de totale balans van de bank. De positieve marktwaarde is het bedrag dat aan de bank uitbetaald moet worden indien de derivatencontracten vandaag beëindigd zouden worden. Als de marktwaarde negatief is, moet de bank geld aan de andere tegenpartij. Dit geeft een beter idee van de directe risico's verbonden aan derivaten.

We zien dat het vooral grote banken zijn die significante derivatenposities hebben. Bij sommige lopen die terug (ING, KBC en Deutsche Bank), maar bij andere banken zijn die posities even groot of groter geworden. (Fortis/BNP Paribas en Belfius).

Positieve marktwaarde derivaten / Totaal Actief

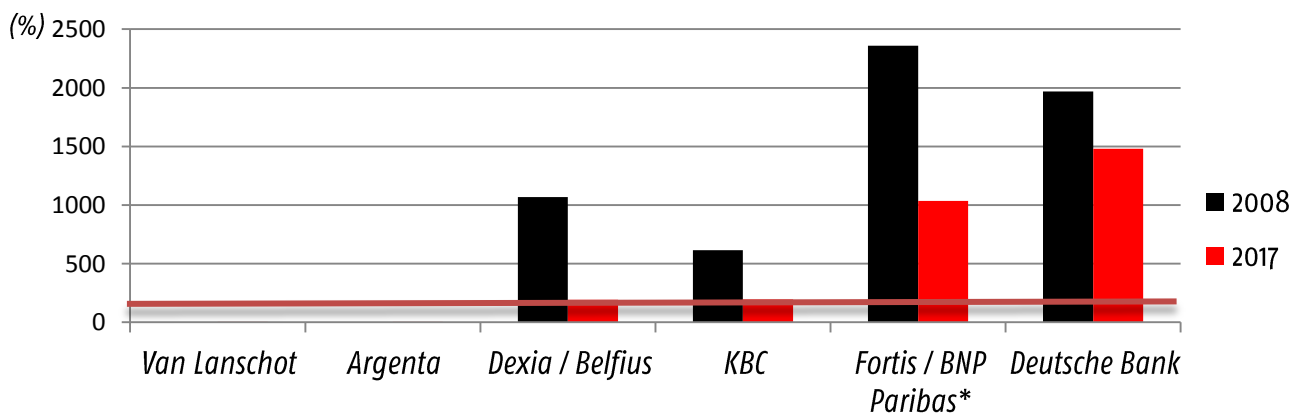

N.B.: Voor vdk bank werden geen derivaten gevonden

Als we echter een beter idee willen krijgen over het schaal van het gebruik van derivaten bij een bank, moeten we naar de onderliggende of notionele waarde van de derivaten kijken. De volgende grafiek vergelijkt die onderliggende waarde met het Bruto Nationaal van het thuisland van de bank. We zien hier dat ondanks een gevoelige daling sinds 2008, het volume aan derivaten bij de grootbanken nog steeds een veelvoud is van de economie van hun thuisland. Vooral BNP Paribas (tien maal de Franse economie) en Deutsche Bank (15 maal de Duitse economie) vallen erg op. Maar ook bij Belfius en KBC bedraagt het volume aan derivaten bij elk van hen in 2017 nog steeds bijna twee maal de Belgische economie.

Notionele waarde derivaten / BNP* thuisland

(*Bruto Nationaal Product)

N.B.: Voor vdk bank werden geen derivaten gevonden

* 2008: Actief Fortis ivs. BNP van België
2017: Actief BNP Paribas vs. BNP van Frankrijk

Conclusie

In heel wat van de evaluaties van de regelgeving die er na de crisis is gekomen, wordt gesteld dat banken nu strenger gereguleerd zijn, ze meer eigen vermogen moeten aanhouden en dus beter in staat zijn om verliezen te slikken dan in 2008. Hoewel dit op zich klopt, biedt het geen antwoord op de vraag of banken nu afdoende beschermd zijn tegen de systemische risico's die het hele systeem naar de rand van de afgrond bracht.

De meest directe risico's in het financieel systeem zitten vandaag mogelijk niet direct bij de banken omdat andere delen van het financiële systeem helemaal niet gereguleerd zijn (schaduwbanken) en er sinds de crisis veel geld naar daar vloeit en vandaar uit ook heel wat krediet verstrekt wordt. De oproep om deze schaduwbanken te reguleren is dan ook terecht. Maar minstens even belangrijk is volgens ons dat de systemische risico's van banken nog niet weg zijn.

Het model van de te grote en met elkaar verstrengelde banken die als ze in de problemen komen enkel met publieke middelen overeind gehouden kunnen worden, staat tien jaar na de crisis nog steeds overeind. In theorie moet de Europese bankenunie ervoor zorgen dat banken niet meer met belastinggeld gered moeten worden. Een afwikkelingsmechanisme heeft de bedoeling om ervoor te zorgen dat naast aandeelhouders, ook bepaalde schuldeisers en klanten de banken mee moeten redden.

We hebben in Portugal en Italië echter al gezien dat hiermee vaak heel wat particulieren hun spaargeld ik rook zagen opgaan en er vaak toch belastinggeld nodig was om banken overeind te houden.

Daarnaast voorziet de bankenunie ook een reddingsfonds dat banken zelf moeten financieren. Het fonds zal er echter pas in 2023 zijn en moet 55 miljard euro bevatten. Het lijkt veel geld, maar is een peulschil in vergelijking met de 1600 miljard euro die tijdens de crisis in Europa gebruikt werd om banken te redden.

ⁱCijfers gebaseerd op jaarverslagen. Alle waarden zijn uitgedrukt in percentages

ⁱⁱ Optima heeft de bankactiviteiten van Ethias in 2011 overgenomen. Ethias werd in 2008 gered door de overheid, en was haar totale balans 28 miljard. De bankactiviteiten van Ethias bedroegen toen 1,7 miljard.

ⁱⁱⁱ<http://www.fsb.org/wp-content/uploads/P211117-1.pdf>

^{iv} Anat Admati en Martin Hellwig (The Banker's new clothes), Martin Wolff (Financial Times). Sheila Bair (voorzitter FDIC, Amerikaanse instelling die instaat voor de depositogarantie). Heel wat experts zoals Paul De Grauwe en Ivan Van De Cloot hebben ook geijverd voor significante verhogingen van het eigen vermogen, zonder daar een specifiek getal op te plakken.

^vhttps://www.rtbf.be/auvio/detail_debats-premiere?id=2396322&utm_source=media&utm_campaign=social_share&utm_medium=fb_share

^{vi} Adam Tooze, Crashed, p.214-216

^{vii} De Val aflevering 1, Canvas, 12/9 <https://www.canvas.be/de-val-tien-jaar-na-de-crisis>

^{viii}<https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2018/08/Basel-3-in-5-questions.pdf>

^{ix} <https://www.nbb.be/nl/artikels/nationale-bank-van-belgie-publiceert-eerste-uitgebreide-analyse-over-het-gebruik-van>